

Hévizi Ottó

Bárhonnan valaki

Pannonhalmi Szemle, 2022. 4. szám, 74-85. old.

affiliáció: Bölcsészettudományi Központ

„Semmi?” Semmi.

Így legalább őszinte vagy hozzá. Annak kell lenned, ha most képzeletben beszélgetésbe merülsz a harminchárom éve meghalt nagyanyáddal. A *halottról-jót-vagy-semmit* fölöttébb kétes értékű tanácsnál helyénvalóbb az, hogy *halottnak-igazat-vagy-semmit*.

„Az élő nem ellentéte a holtaknak, csak különleges eset (Specialfall)”, írja Nietzsche. Ha egy *szervi* fogyatékos eszedbe sem jut megsérteni, megbántani, már csak azért sem, mert esetleg még te is lehetsz vagy lehettél volna olyan, mint ő, akkor egy lét híján nemlevőt, egy *létbeli* fogyatékos, amivé viszont holtbiztosan leszel, még kevésbé sérthetsz-bánthatsz hazugsággal. Nagyanyád sok mindenben átment; nem lehetett félrevezetni. Így nyilván most sem szabad. Még ha egy ideje nélkülözi is azt, hogy legyen.

Miről kellene *őszintén* beszélned vele most? Mondjuk arról, ami őt még nyolcvanvalahány éves korában sem hagyta nyugodni a halálos ágyán, 1989 nyarán ugyanannak a feledhetetlen zuglói kórháznak a földszinti kórtermében, amelynek emeletén tíz évre rá majd anyád halálhírével fognak várni.

Itt vagy hát, mindkettőjük „különleges esete”, pillanatnyilag még elevenen. Jöttél nagyanyádhoz egy kis képzeletbeli beszélgetésre. Csak sajnos üres kézzel. „Szóval nincs arról semmi híred, kisfiam, kik voltak az igazi szüleim? Semmi?” Semmi.

A másik, apai nagyanyáddal, aki lengyel volt, Krakó mellől származott, sajnos képzeletben sem tudsz beszélgetni. Képzelethez emlékezeti kép kell. Róla, Mária keresztnevű, katolikus nagyanyádról nincs ilyened. Meghalt egy évvel az előtt, hogy születted. De anyai, szerb nagyanyádat ismerted. Bori néni. Kislányként így hívták: Boszilyka. Utolsó évtizedeinek helytel-közzel tanúja is voltál. Szó szerint is: te voltál az esküvői tanúja, amikor a hetvenes évei legvégén, négy évtizednyi egyedüllét után férjhez ment, néhány valóban boldog évre.

Bori néni és Feri bácsi. Szegények voltak, jószérivel életük végéig dolgoztak. Ha jó számolod, ketten együtt nagyjából százötven évesek lehettek, amikor az angyalföldi csavarárugyár nevetős takarító nénije és éjszakás portás bácsija közt gyengéd vonzalom támadt a férfizuhanyozó éjféli hipózása közben.

Éles ellentétben lányával, anyáddal, akinek mindig kissé fátyolfelhős derűjét és fanyar iróniáját örökölted, szerb nagyanyád vagy éktelenül vidám volt, vagy észvesztően szomorú. Soha szívből nevetni nem hallottál senkit úgy, mint őt. De elsötétült szemű, elkomorult, végleges tónusú ítéletmondót sem ismertél senki hozzá fogható. Lényének összetéveszthetetlen kontúrja volt. Nem valahonnan volt bárki,

hanem bárhonnán lett valaki. Egykori férje és három fia közül az egyetlen, aki életben maradt, egycsapásra meghaltak számára, amikor egyszer kezet emeltek rá.

Maradt neki a lánya. Aki beszorulva egy vadkommunista apa és egy elvált, engesztelhetetlenül szomorú-vidám anya közé, húszévesen olyan rendszer-utáló klapanciát írdogált magának 1956 őszén, amit ha *akkor* megtaláltak volna nála, úgy erről *ma* biztosan nem volna módod írni. Neked pedig maradt nagyanyád kérdése, hogy kiktől származik.

Soha nem lett tisztázott számára ez a *Ki?*, de épp így sohasem volt biztos a *Mikor?* sem. Nem maradt fenn születési anyakönyvi kivonata. Nem csoda. Újszülöttként vagy kisgyerekként örökbe adták a múlt század elején az Osztrák-Magyar Monarchia egyik mezővárosában, ahol ma összeér a magyar, a szerb és a román határ, Nagyszentmiklóson, amelyet akkoriban Szerbszentmiklósnak is hívtak.

*

Adoptálásnál akkor sem szokott fennmaradni dokumentum az örökbeadókról, ha nem telt volna el azóta száznál is több év birodalom-széteséssel, határmozgatásokkal, világháborúval, meneküléssel szinte még gyereklányként, összekerülve egy menekültvagonban egy másik szerencsétlen földönfutóval, egy észak-erdélyi fiúval, hogy aztán soha ne térjen vissza Nagyszentmiklóstra, ahol egy bizonyos Jefta Maximovici (avagy Euthymosz Maximov) nevű vasutas és a felesége, Paulina nevelte őt tisztességben, amíg az első háborúban tehetette.

Tőlük nagyanyád sem azt nem tudta meg soha, kiktől született, sem azt, hogy mikor. Az ok, hogy miért nem tudhatta meg tőlük, *kik* adták örökbe, világos. Ellenben, hogy miért kellett eltitkolniuk előle, *mikor* született, ezt mai fejeddel sem tudod felfogni.

Így hát nagyanyád *halálának* lett ugyan pontos éve és napja (1989. július 19.), csak éppen *születésének* nem volt dátuma. Nem ünnepeltük a születésnapját. Ilyenje mindenkinek van, akkor neked miért nincs? „Nem mondták meg, kislfiám. Örökbe fogadtak.” Azért nem mondták meg neked, mert nem szerettek? „De, szerettek. Csak erről nem beszéltek soha.”

Ahány iratot találtál róla utóbb, mindegyiken más-más születési dátum áll; minél korábbi az irat, annál korábbi a dátum. 1906. augusztus 4. (halotti anyakönyv); 1903. augusztus 15. (családi kiskönyv); 1903. február 19. (ortodox keresztlevél). Furcsa ez a születésnap-titkolás. Itt a kezdedben a keresztlevél kivonata, amelyet egy kedves, segítőkész, nagyszentmiklósi tanítónő pár éve kérésedre megküldött a szerb parókiáról, rajta a születési dátummal. Furcsa, hogy nagyanyád mégsem tudhatta meg.

Megtudhatta volna? Nyilván túl kicsi volt, hogy egy valahova elgurult születésnap ügyében eljárjon az őt keresztelő, harmincas éveiben járó, de már akkor köztisztviselőként álló tanítónál és plébánosnál, Agrima Péternél. Nagyanyádat tizenéves kora közepén sodorhatta el az első háború Nagyszentmiklósról. Nemrég olvastad: 1917-ben a Vajdaságban nagyjából nyolcezer szerb kislányt deportáltak a monarchia katonai hatóságai. Meglehet, hogy ő is egy volt ebből a nyolcezerből.

Ráadásul maga ez az ortodox keresztlevél is furcsa.

Forgatod a kezében. Itt a kislány neve: Bosilca Maximovici. A keresztlevélen nincsen feltüntetve, hogy a szülők csak nevelőszülők, és ez a *Boszilyka* nevű kislány nem is az édesgyermekük. Ami némiképp mulatságos is, hisz ezt a tényt maga a dokumentum vallja be. A szülők neve alatti második rubrika ugyanis ki van húzva. Az a kérdés, amelyre itt nem adatott válasz, így szól: *Hányadik gyermeke a szülőknek (első, második)?* Erre válaszol a keresztlevél kihúzott helye azzal, hogy *nem ismeretes*. Tudtommal vér szerinti szülők esetén ez nem szokott a zavarba ejtő kérdések vagy kifürkészhetetlen dolgok közé tartozni. A pap és a *Zorka* nevű keresztszülő (Zorka Bugarin) igazán ügyelhetett volna rá, hogy a szándékolt benyomást, mely úgy tünteti fel a dolgot, mintha itt vér szerinti gyermekről volna szó, kétségessé teszi e rovat kihúzása.

Ezért aztán távolról sem biztos, hogy a *valódi születési dátum* áll Boszilyka keresztlevelén. Sőt, az sem, hogy tényleg ez volt a neve. Talán beszélgethatsz nagyanyáddal erről is, képzeletben. Beszélni vele őszintén arról, hogy mi az igazság. Amiről sajnos te még most sem tudsz semmi valószínűt és tényszerűt.

Viszont véletlenül ismersz egy párhuzamos, vajdasági történetet akkoriból, ha nem is ugyanarról a helyről, vagyis Nagyszentmiklósról. Egy másik történetet, amely hasonlít is az övére. Talán az sem kizárt (bár, mondhatni, csak matematikailag kifejezhetően kis valószínűségű), hogy ez a hasonlóság több legyen párhuzamnál a két történet között. Esetleg elmesélhetnéd neki is. Időtök, mint a tenger.

*

Elmesélhetsz neki egy szomorú történetet, amely azonban, ahogyan Arisztotelész *Poétikája* állítja – ezzel nem terheled –, fabulaként, meseként, „mítoszként” közelebb lehet az igazsághoz, mint bármi tény és adat.

Egyszerűség kedvéért hívjuk ezt a Vajdaságban az idő tájt szintén adoptált, másik Lányt *L*-nek, az Apát *A*-nak, a Mamát *M*-nek. Nevük persze tudható, jól ismert is, de ez most mellékes. Történetük nemcsak az örökbe adatás, hanem egy kényszerhelyzet miatt is szomorú, amely rászorított két kiszolgáltatott fiatal, hogy gyermekük adoptálásába belemenjen.

1901 eleje van: mindketten végzett vagy végzős hallgatók egy svájci egyetemen, otthonuktól távol. *M*, a leendő mama pár évvel idősebb, mint *A*; jómódú szerb családból származik; leszerelt határőrkatoná, vasúti földmérő papával, Újvidék ambiciózus, befolyásos, vallásos patrióta földbirtokosával, valamint két szerető testvérrel (*Zorka* és *Milos jr*). A majdani ifjú apa, *A*: zsidó származású. Az egyetemen mindketten tehetségesnek mutatkoznak, és ígéretes jövő előtt állnak.

Szerelem, találka a Comói-tónál. Terhesség. A fiú, *A* becsületes és eltökélt. Házasságot ígér, de sajnos még állástalan; a szerelemgyerek viszont nagy szegény. Ki is tör a botrány mindkét családban, noha *A* erősen ígéri, hogy amint rendes állása lesz, törvényesíti a kapcsolatot, feltehetően ebbe beleértve azt is, hogy magukhoz veszik a születendő gyereket.

Leghevesebb indulattal *A* anyja gyűlöli fia szláv kedvesét; ami odáig megy, hogy levélben gyalázza *M*-et annak tulajdon családjá előtt; *A* papája ekkor már betegeskedik, rövidesen meg is hal. *M* a családdal szorosan összetartó, testvérként összetartozó keresztszülőknél, a Gajin-családnál tölti a szülés előtti időket Zomborban. Autoriter papája, akinek erőteljes közéleti ambícióit rögtön elsöpörné a törvénytelen unoka, így tünteti el őt a megbotránkozó szemek elől.

1902. január végén megszületik *L*, a kislány. A *M*-család Újvidéken és a tőle nyugatabbra eső vidéken honos, de *L*-ről sem közel, sem távol nem maradt fenn születési anyakönyvi bejegyzés. Egyesek szerint a kis *L* meghalt 1903 őszén. Ám ez esetben sajnos a halotti anyakönyvről mondható el hasonló: a haláláról szóló bejegyzésnek sem maradt nyoma, se égen, se földön. Pedig utóbb elég sokan keresték.

Évtizedekkel később a *M*-család egy oknyomozó ismerőse megtudja majd a rokoni leszármazottak bevallásából, ami amúgy is sejthető volt ekkor már: a *M*-család a zombori keresztszülők segítségével örökbe adta *L*-t, még hozzá legnagyobb titokban. Olyannyira, hogy *M* papája, csakúgy, mint a keresztszülők adoptálásban segítő családjá, minden árulkodó dokumentumot, levelet elégetésre ítelt, és minden rokoni szájra szigorú hallgatást parancsolt. Az is csak nyolcvan év múltán derült ki néhány véletlenül előkerült levélből, hogy *L* létezett egyáltalán. A keresztszülők iránti *lekötelezettség* valóban erős lehetett *M*-ben: 1940-ben úgy rendelkezik, hogy a Gajin-család élete végéig szobát bérelhet az ő újvidéki házában.

*

Az 1902-es év a várakozásé. A Svájcban maradt, ifjú apa és a Zomborban vagy Újvidéken otthon maradt anyja között ez utóbbinak az apja a kapcsolattartó. A házassághoz azonban egyelőre *A*-nak hiányzik a szülői beleegyezés. Nyáron *A* már állást kap; a házassági ígélet beváltása mégis elmarad, mert késik *A* családjának jóváhagyása. Hiába adja áldását a házasságra *A* beteg apja végül az októberi halála előtt, *A* anyja továbbra is hajthatatlan. *M* atyai büszkeségében, közéleti ambícióiban egyaránt sértett apja egyre böszültebb és mind türelmetlenebb. Félt, hogy *A* kihátrál a házassági ígéletből; *M* pedig, aki 1902 nyaratól kéthavonta ingázik Zombor és Svájc közt (ennyi volt a svájci vízumának érvényessége), egyre kétségbeesettebb.

Aztán 1902 végén fordulat történik. *M* apja ekkor juthatott döntésre, hogy elég volt, nem vár tovább. Ha ez valamiféle egyezés volt a családok között, pontosabb volna: ultimátumnak hívni, már ha az ifjú apa és anyja oldaláról nézzük a dolgot. Mindenesetre december közepén hivatalosan is bejelentik a házasságot, amely az ortodox karácsonykor, 1903. január 6-án meg is köttetik Svájcban – a családtagok távollétében.

Mi volt a házasság e váratlan jóváhagyásának az ára? Nyilván az, amit mindkét érintett család feje (*M* apja és *A* anyja) feltételül szabhatott a kiszolgáltatott fiataloknak és fejük felett: kapcsolat-legalizálásért cserében lemondás a törvénytelen gyerekről, *házassági jóváhagyásért cserében titkos örökbeadás*. Mindezt immár a lehető leggyorsabban, legnagyobb titoktartás mellett. Ezzel a két család

mentesült a szegyetől. *M* apjának ráadásul ismernie kellett az adoptálás útját-módját, hiszen maga is fogadott örökbe gyereket, Nanát. A keresztszülők leszármazottja utóbb nem hagyott kétséget a perfekt lebonyolításról: „Amit Milos [*M* apja] eldöntött, az úgy lett. Csak nagyon kicsi az esély, hogy kideríthesse valaki, mi lett a kislány sorsa.”

Úgy tűnik, a szegyet eltitkoló örökbeadás volt az az ár, amely nagy nehezen meg lett fizetve a kis *L* szomorú sorsával. Az adoptálás végleges elszakítással járt az anyjától, *M*-től, akinek viszonya az apával, *A*-val, hiába lettek később gyermekeik, ekkortól – talán emiatt is – kezdett megroppanni. Hogy azután, egy évtized múlva, teljesen összeomoljon.

Bizonyos körben jól ismert, hírhedten rejtélyes történet ez a múlt századelőről, egy végül is nyoma veszett kislányról. De egy képzelt beszélgetés sohasem monológ.

„Értem én” (hallhatnád magadban nagyanyád hangját): „szerelemgyerek, családi szegény, kultúrák, vallások ellentétével megfejelve, kényszerhelyzet. Valóban lehetett az én adoptálási előtörténetem is efféle. De lehetett az oka, mint sok száz hasonló sorsú, örökbe adott gyereknél is, másféle kényszer. Szegénység, gyerekágyi halál, családvesztés is kényszerített kis gyermekeket nevelőszülőkhöz. Azok sorsa is lehetett az enyém. Amit elmeséltél, *igaz tények* története, rendben. De hol marad a *tényeknél igazabb mese*, a 'mítosz' vagy minek is hívtad”?

*

Ne siessünk, mondhatnád. Maradjunk a tényeknél. De rejtélyesebb részüknél. Hátra van az utolsó híradás *L*-ről, mielőtt eltűnik mindenki szeme elől.

Ez *A* levele *M*-hez 1903. szeptember 18-án, aki hazautazott *L* skarlátja miatt. Van *A* levelében egy furcsa rész, amelyet első olvasásra sehogy sem ért az ember: „Végül is miként anyakönyvezték *L*-t? Muszáj nagyon gondosaknak lennünk, nehogy a gyerekek később nehézségei legyenek.” (Als was ist dann *L*. eingetragen? Wir müssen sehr Sorge haben, dass dem Kind nicht später Schwierigkeiten erwachsen.) Furcsa, hogy ezt kérdezi feleségétől egy apa jó másfél évvel az után, hogy – a sem azóta, sem később nem látott – kislánya megszületett, és már háromnegyed év eltelt az adoptálása óta is.

Most nem egy képzelt beszélgetőtárs, hanem az értetlen értelmező szólal meg benned. Vajon mikor, milyen körülmények fennállása esetén kérdezheti ezt valaki *értelmesen* az adott helyzetben? Mire akarja *A* figyelmeztetni *M*-et és esetleg rajta keresztül annak családját? (Rend kedvéért, tekintettel a beavatatlanokra: ha van, amivel biztosan nem vádolható ez az ifjú házaspár, az a tompa elmeél és hiányzó értelem.)

Nézzük. Mit tud *A* és *M* 1903 őszén, s mit nem, az örökbe adni kényszerült gyermekükről az idézett levélrészlet szerint? Tudják, hogy *L* adoptálva és anyakönyveztetve lett. De maguk sem tudhatják, *miként*. Ezt *M* csak most, hazautazva, 1903 őszén tudhatná meg az apjától esetleg. Az, ami az anyakönyvi feltüntetés ügyében nem tudnak, három dologra vonatkozhat *L*-nél: a vallására, az

etnikumára vagy az örökbeadására. Mivel az adoptálás az örökbeadás eltitkolásával intéződött, az utóbbi eset nem valószínű.

Marad tehát kettő: a nemzetiség és a vallás. Vajon bármelyiknek az anyakönyvi regisztrálása miért vethet fel A-ban aggodalomra okot adó kérdéseket?

*

Életszerű feltételezni, hogy a gyereküktől megfosztott szülőkkel, köztük a nagymamává lett Paulinával, A anyjával valamilyen információ csak meg lett osztva az adoptálásról M apja részéről. Értsd: valamennyire nyilván *meg lettek nyugtatva* a nevelőszülők felől, természetesen kilétük felfedése nélkül. Amennyiben ez így van, akkor A kérdése úgy nyer értelmet, ám ekkor nagyon is kézenfekvően, ha a nevelőszülőkről csak annyit tudnak mindeddig, hogy *azok vallása vagy nemzetisége nem egy és ugyanaz*.

Vallás? A körülmények ismeretében az érintettek megnyugtatását alighanem az szolgálta (volna) leginkább, ha tudják: a nevelőszülőknek van köze, legalább a felmenők valamely ágáig, a vér szerinti anya és apa vallásához, amely a görögkeleti és a zsidó. Elvárt volt, hogy a nevelőszülők vallása azonos legyen a vér szerinti anyáéval. Például nagyanyád adoptálásánál, az ő Paulina Martinov nevű nevelőanyjánál aligha kétséges, hogy görögkeleti vallású volt. Mostohaapjánál viszont, aki a Jefta (Euthymosz) keresztnévet viselte, a helyzet már nem ennyire egyértelmű; az ő felmenői között lehetett akár zsidó is, habár a Jefta keresztnév nemzetiségtől és vallástól függetlenül kedvelt volt akkoriban.

Van azonban nézet, mely A említett kérdését L „hivatalos etnikai hovatartozására” (official ethnical ancestry) érti. Ebben is lehet valami. Nagyanyádról későbbi, hivatalos papírjai ugyanazt tudják, mint amely nemzetiségűnek ő is tudta magát, hogy *szerb*, és nevelőszüleitől kapott családneve: *Maximov*. Csakhogy a keresztlevelén nem ez áll. Ott ez olvasható az „apa” nevével: Iefta *Maximovici*. Ez inkább *román* hangzású név, amiként a Bosilca is az. Akkoriban a nemzetiségi hovatartozás nem volt állampolgársági kérdés. Nagyszentmiklóson a szerb és a román egyaránt az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetisége volt. Az ellenben, mint látható, kérdéses, végül is mi volt a nevelőapa nemzetisége. Amennyiben nagyanyád azonos volna L-lel, akkor A tanácstalan kérdése akár erre is vonatkozhatott.

Ám hogy ez így volt-e vagy sem, lehet-e azonosság vagy sem – rejtély. Mindenesetre A jövőt illető aggodalma, akár a vallási, akár a nemzetiségi regisztrálás kérdése vezette erre, semmiképp sem nevezhető alaptalannak a nagyanyáddal való azonosság képtelennek tűnő felvetése esetén. A képzelt beszélgetés, mint látható, ily módon már vissza is tért az ő történetéhez, a nevelőszülőihez, Jeftához és Paulinához, a furcsa keresztleveléhez, beleértve a keresztszülőként feltüntetett Zorcához.

Ám a beszélgetésnek ez a rá visszaforduló kanyarulata, úgy látom (képzeletben), hogy nem tetszik nagyanyádnak. Látja, miben mesterkedsz. Jótét unokája ki akar találni neki most egy igazi mesét az ő igazi szüleiről, ha már neki egy életen keresztül nem sikerült. (Unokájának sem.) „A mese, a fabula nem rossz”, mondhatná. „Kár, hogy *egész biztosan* nem szólhat rólam.” Sorolja is mindjárt, miért.

Lehet. Szeretett halottal nem vitatkozunk. Legfeljebb apró ellenvetést tehetsz. Mert: ez az „egész biztosan” – már ha elfogadandó a csak matematikailag kifejezhetően kis valószínűség is – éppenséggel *nem egészen biztos*. Szóval, akad rejtély, amiről beszélgethatsz vele. (Eszedbe jut: kutakodásaid közben szinte lépten-nyomon rejtélybe botlottál. Például 2016-ban egy papírrégiséggel kereskedő antikvárium eladott egy különös tételt, jegyzékszama szerint: 68862. Megnevezése így szólt: *NAGYSZENTMIKLÓS 1902. Csomagszállító, Simon Krausz főrabbi bélyegzésével Svájcba küldve / NAGYSZENTMIKLÓS 1902 parcel postcard chief rabbi Simon Krausz pmk to Switzerland*. Miért különös ez? Mert tudomásod szerint ilyen néven sem rabbi, sem főrabbi nem élt arrafelé vagy másutt sem akkor, sem az előtt, sem az után.)

*

„Ez a mitikus családeredet-fabula, amivel vér szerinti szülőket akarsz kitalálni nekem egy máig rejtélyes ügyet meglovagolva, *egész biztosan* nem stimmel”, szólhatna hát az ellenvetés nagyanyádtól képzeletben. Sorolná is. „Keresztlevelem szerint 1903. február 19-én születtem, azaz a mesebeli *L*-nél egy évvel később; első lehetetlenség. Aztán: a családeredet-fabula azt jelenti, hogy a keresztlevél adatai hamisak. Egyéves gyerek volna rajta feltüntetve háromnapos csecsemőként. Lehet persze, hogy a keresztelés háznál történt, és nem templomban (ami akkoriban nem volt szokatlan, az 1903-as, kivételesen hideg februárban még talán kívánatos is lehetett), de akkor is, a keresztelő pap és Zorca, a keresztszülő beavatott kellett, hogy legyen. Hihető ez? Nem. Végül: Újvidéktől és Zombortól is több mint száz km-re van Nagyszentmiklós, a Délvidék átellenes határvidékén. Hogyan kerülhettem volna ilyen messze a *M*-család vagy a keresztszülő-család lakhelyétől?”

Mit mondhatsz ezekre az ellenvetésekre? Dokumentumról, ami segíthetne az ügyet eldönteni, nincs tudomásod. De mielőtt bármit válaszolsz, tisztáznod kell: észrevételeidről, amiket most teszel, egy esetben sem hiszed, hogy *valószínűsíténé* a családeredet-fabulát. Nem, csak annyit gondolsz róluk, hogy a felvetés *teljes kizárása ellen* szólnak. Csak matematikailag kifejezhetően kis valószínűségről beszélsz, nem többről.

Még valamit. Miért tűnődsz ezeken a dolgokon egyáltalán, miért vagy érintett benne? Azért, mert ezt az örökbeadást *vétkes* dolognak tartod. Akik egy *L* nevű kislányt nyom nélkül el akartak tüntetni a világ szeme elől, azok vétettek ellene. Az identitása ellen, amelyhez joga lett volna, mindenképpen. *M* apja és *A* anyja nem azért juttatták unokájukat erre a sorsra, sebet ejtve kiszolgáltatott szülőin is, a saját gyerekeiken, mert szegények voltak, hanem a szegyen elkerüléséből, vagyis *önérdekből*. Az, hogy ez véték volt, tudta az adoptálásra kényszerített anya, *M*, és elismerte évtizedekkel később, a titok kitudódása után a keresztszülők leszármazottja is („talán a dolog helytelen volt”). Mind *valahonnan* valók voltak, így lettek *valakik*, nem is akármik – kivéve egy fölösleges gyereket, aki identitását veszítve a *senkik* sorsára juthatott.

Persze nem tudhatod, efféle önzés állt-e nagyanyád örökbeadása háttérében is, nem valami másféle nyomorúság kényszere. De tanúsíthatod, hogy a megfosztottsága származásának ismeretétől élethosszig tartó seb maradt benne. Ennyit érintettségéről, mielőtt megtennéd észrevételeidet az ellenvetésekre.

*

A keresztlevélen egy évvel későbbi a születési dátum, valóban. Ám a történetek korábban visszagombolyított fonala azt mutatja, hogy *L*-nél az örökbeadás végleges elhatározása csak 1902 novemberében vagy december első felében történt. Ebből viszont az következik, hogy az adoptálást véglegessé tevő és hitelesítő dokumentum, mint ami egy keresztlevél is, *csak ez után állhatott elő*, s természetesen nem lehetett antedatálva a tényleges születési időpontra. A nagyanyád keresztlevelén szereplő dátum – 1903. február 19. – nagyjából egyezhet is egy ilyen scenárióval, tehát távolról sem kizáró ok a származtatási azonosításhoz.

Valószínű, hogy ez történt? *Nem*. Lehetetlen, hogy ez történt volna? *Nem*.

A pap és a Zorca nevű keresztszülő esetleges beavatottsága nyilván dokumentálhatatlan ma már. Pusztán abból, hogy *M* hűgát – akinek tudnia kellett *L* születéséről – történetesen épp Zorkának hívták, még nem feltételezhető, hogy ő lett volna (hamis családnévvél) a beavatott keresztszülő, de persze a lehetősége sem zárható ki. Lényegesebb kérdés, hogy a keresztelő ortodox papnak, Agrima Péternek lehetett-e bármi kapcsolata *M* családjával, illetve indokolná-e bármi, hogy *M* apja és a keresztszülő Gajin-család az adoptálás helyéül a távoli Nagyszentmiklóst, a Vajdaság túlsó szegletét választotta volna.

Ez utóbbiak latolgatásához fordítsd meg a kérdést. Mit tartottál volna te magad szem előtt az adoptálásnál, ha ezt neked kellett volna *M* apja helyében megtenned? Vedd fel tehát az ő nézőpontját.

*

Két dolgot biztosan fontosnak tartottál volna *M* apja helyében.

Egyik megfontolás: *L* ne kerüljön olyan helyre, amely közel esik akár Újvidékhez, akár Zomborhoz. Így ugyanis egy véletlen találkozásnál könnyen kitudódhatna a titok. Sosem értted, hogy *L* nyomának későbbi keresői miért épp az érintettek lakhelyei felé keresték anyakönyvezésének vagy halálának dokumentálását; és miért nem ott, ahol ezt logikusabb lett volna tenniük: minél távolabb.

Másik megfontolás: *L* ne kerüljön olyan vidékre, amely teljesen ismeretlen előtted. Egyébként ilyen térség kevés lehetett *M* apjánál, aki „sajkás” (folyami) határőrtisztként szerelt le. Aktív korában nyilván eljutott a Vajdaság számos határkörzetébe. Nem lehetett neki közömbös az adoptálás helyének ismerete másik okból sem. Ha jól látod, nemcsak közéleti presztízsét, patrióta ambícióit védte az adoptálással. Nem akart lelkiismeretlen lenni sem a saját lányával, sem *A* családjával szemben. Szerette

rendkívüli tehetségű lányát, Svájcban járatta egyetemre, ahol azonban *M* már nem tudott diplomát szerezni a terhessége miatt. És most lánya itt állt egy törvénytelen gyerekkel, valamint egy kétségbe vált házassági ígérettel. Vallásos, büszke apjának korántsem lehetett mindegy, milyen helyre és kikhez kerül első unokája.

Ami az első megfontolást illeti: Nagyszentmiklós elég távol van, itt tehát nemigen fenyegethette semmi az örökbeadás titkosságát. A második megfontolás nehezebb kérdéshez vezet, különösen hozzávéve a beavatottság kérdését is. Vajon *M* családjának és a keresztszülő Gajin-familiának lehetett-e azon a távoli környéken helyismerete, és lehetett-e kapcsolata a keresztlő pappal?

Az eddig is valószínűtlen kontúrú történet itt töredezik a lehetőségesség és lehetetlenség jóval apróbb vonalaira. A kérdések távolról nézve véges hosszúságúnak, *eldönthetőnek* ígérkező körvonalai itt, a közeli nézetben már *eldönthetetlen* találgatásokra futnak szét. Itt következhetne a nyomozás; erre azonban biztos nem futja a képzeletbeli beszélgetőtársak létező (és nem létező) erejéből. De azért felmutathatsz bizonyos szálakat, amik, ha vezetnének valahova, már okot adhatnának a gyanúra, hogy ami *rendkívül valószínűtlen*, az nem „egész biztosan” *lehetetlen*.

Valóban: amit *L*-lél tettek, „helytelen” volt. Nyíltabban és őszintébben: *vétek* az ő sorsa és személye ellen, természetesen nem büntetőjogi értelmében. Azokra, akik megtették vele, itt és most csupán egyetlen kérdés vonatkozik. Ez feltehető akár nyomozati frazeológiával is. Az ifjú apa és anya oldalán érintett nagyszülői családfőknek volt indokuk kislányunokájuk örökbe adására. De amennyiben ennek célszemélye netán nagyanyád lett volna, akkor vajon lett volna-e ehhez *eszközük és alkalmuk* is?

*

Az éppen csak említendő szálak előtt hadd legyen felfedve *M* teljes családneve. Ez persze mindazoknak, akik ismerik *L* esetét, nem fog meglepetést okozni: *Marić* (Marits, Mária; kiejtése és helyesírása szerint). Nos, szól a kérdés, lehetett-e eszköze, alkalma *M* apjának, *Milos Marić*nak, valamint a keresztszülő *Gajin*-családnak, hogy a kis *L*-t épp Nagyszentmiklóstra adja örökbe, a Vajdaság másik végébe? Következhetnek a bogyozhatatlan szálak: három kérdés – néhány tényből kiindulva.

A főleg felesége révén meggazdagodott Milos Marićnak (polgári személyként) nagy befolyása volt a pravoszláv egyházra. Rumán, Zágrábban tagja is volt az egyházbizottságnak, jó viszonyt ápolt az ortodox egyház helyi püspökével is. Ha tehát terve volt egyházi segítséget kérni egy törvénytelen gyermek örökbe adásához, alighanem megtehetette.

Az ellenben nem feltételezés, hanem tény, hogy a „szerbnagyszentmiklósi plébánost”, Agrima Pétert, a helyi Állami Berta Polgári Iskola fiatal, lelkes hitoktatóját (aki, mint a korabeli, magyar nyelvű helytörténeti munka írja meleg szavakkal, „összetartó lelke” volt a magyaréhoz hasonlóan pártoskodásra hajló szerb közösségnek) 1907-ben már a temesvári görögkeleti püspökség egyházi vezetői közt említik. Mint ahogy tény az is, hogy 1900-ban Varjason (amely Nagyszentmiklóstól 15 km-re található település) a szerb segélyező takarékpénztár igazgatósági listáján is feltűnik Agrima Péter neve, méghozzá két,

Márts nevű tagtárs mellett (Dusan, Vasza). Vajon volt-e ez utóbbiaknak közük az újvidéki Milos Marićhoz, és vajon volt-e *M* apjának köze, bármilyen egyházi közvetítéssel, egy Agrima Péter nevű keresztelőlóaphoz?

Valószínű? *Nem*. Lehetetlen? *Nem*.

A zombori gyökerű, tanult embereket, tanárokat adó Gajin-család utódja, az adoptálás idején még középkorú keresztmama unokája úgy tudja, hogy Marić-papa titkos tervének, utasításainak végrehajtásában szerepet játszott a családja. De vajon lehetett-e közülük bárki is, aki azon a távoli, keleti végeken volt honos, oda vetődött? Maradt fenn adat egy bizonyos Vasza Gajinról, akit egy banki névlista zombori illetőségűnek tüntet fel; ugyanakkor tudni egy *ugyanilyen nevű* nyomdászról is, aki az 1890-es évek végétől nyomdát vezet Nagykikindán, a Nagyszentmiklóshoz legközelebbi városban. Kérdés. Vajon ez a Vasza Gajin nevű, nagykikindai nyomdász rokonságban volt-e a zombori Gajin-családdal, *M* keresztzüleivel, és ha igen, volt-e, lehetett-e szerepe közvetlenül vagy közvetetten *L* adoptálásában?

Valószínű? *Nem*. Lehetetlen? *Nem*.

Végül a talán felvehető nyomozati szálak közt az utolsó: az esetleges helyismeret *M* apjánál, Milos Marićnál. Van egy 1872. decemberi hirdetés, melyet a helyi, nagykikindai hivatal adott ki. Eszerint két, végrendelet nélkül elhunyt személy Szerbszentpéteren (ma: Nagyszentpéter) található birtokaira örökségi igényt nyújtott be egy bizonyos Máriy Milos (Milos Marić). Mivel a név megegyezik, nem kizárt, hogy ő azonos *M* apjával, aki nagyjából ez idő tájt szerelt le. Ha valóban ő az igény benyújtója, ez a nagyanyád ügyére nézve azért nem mellékes, mert Szerbszentpéter gyakorlatilag szomszédos Nagyszentmiklóssal. Két ilyen nevű település is van hozzá közel: egyik 17 km-re, másik 2 km-re. Kérdésed: volt-e vajon birtoka *M* apjának, a földbirtokos hírében is álló Milos Marićnak Nagyszentmiklós közelében vagy sem? Ha igen, ez azt jelenti, hogy fiatal (katona) korában jól kellett ismernie ezt a vidéket.

Valószínű? *Nem*. Lehetetlen? *Nem*.

*

De úgy látod (képzeletben), hogy nagyanyád már újra belealudni készül az unalmas latolgatásokba. Mintha még hallanád is tőle félálomban: „Gyanítasz valamit, kisfiam?” *Nem*. (*Nem*. Gyanúhoz ennél több kellene. Csak épp nem tudnád elviselni, hogy valami mulasztás a te lelkeseden száradjon; hogy két *különböző*, eldobott kislány tudhatatlan sorsa talán mégis tudható lett volna, amennyiben a kettőjüké egy és ugyanaz, de miattad az *identitásuk* mégsem lett tudott.) „Szóval, semmi?” Semmi.

Mit is mondhatnál többet? Utóvégre: igazából azért képzelted el a beszélgetést vele, azért tűnődöttél el két örökbe adott kislány párhuzamos eltűnés-történetén, hogy, emlékezve rájuk, elérd azt, amit egy római felirat így mond: *ne totus obiret*, „hogy ne halj meg egészen”. Emlékezés nélkül magad is olyan közömbös lennél, mint – *natura non contristatur* („a természet nem szomorkodik”) – a fiait-lányait könnyel veszni hagyó világegyetem. Vagy mint egy kő.